

Корниенко Петр Сергеевич¹³

Ochrona praw nabytych w orzecznictwie ETPCz w kontekście uprawnień emerytalno- rentowych

Streszczenie

Artykuł dotyczy decyzji sądowych związanych z nabytymi prawami. Europejski Sąd Praw Człowieka wykazał w swoich orzeczeniach iż nabyte prawa są własnością i są tym samym chronione przez Pierwszy Protokół Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Decyzją fundamentalną była sprawa Moskal vs Polska, gdzie sąd przyznał ochronę. Następstwem tej decyzji była poprawka w prawie polskim. Obecnie Węgry są stroną w procesie sądowym. Wszystkie decyzje powinny być przykładem jak Ukraina powinna chronić prawo zarówno na poziomie wykonawczym jak i na poziomie sądowym.

Słowa kluczowe: prawa nabyte, ochrona praw nabytych, Europejski Trybunał Praw Człowieka

The protection of acquired rights in the European Court of Human Rights with the view of pension rights

Summary

The article concern the juridical decisions related to the acquired rights. The European Court Human Rights proved in its decisions, that acquired pension rights are property, and therefore are protected under First Protocol for European Convention of Human Rights. The cornerstone decision was Moskal vs. Poland, where Court granted protection. Aftermath of its decision was the amending of state law in Poland. Nowadays Hungary are the party in case pending before the Court. All of the decisions should be the example how the Ukraina state should protect the rights both in the level of acting the rights and later on the court chamber.

Key words: acquired rights, protection of acquired rights, European Court of Human Rights

Ochrona praw nabytych wzbudza coraz więcej kontrowersji na Ukrainie, w związku z planowaną reformą oraz bardzo dużą ilością osób uprzywilejowanych. Wg danych Ministerstwa Zdrowia obecnie 96 tys. osób pobiera zasiłki „czarnobylskie”, dodatkowo 1 483 tys. osób pobiera na Ukrainie świadczenia z powodu II wojny światowej¹⁴. ETPCz okresowo wydaje orzeczenia na temat reformy systemów emerytalnych ze względu na ochronę

¹³ doktor nauk prawnych, asystent prorektora Krajowej Akademii Statystyki, Rachunkowość i Audytu (Kijów, Ukraina).

¹⁴ *Rocznik statystyczny Ukraińskiego Urzędu Statystycznego* (dane na dzień 25 czerwca 2013 r.)

praw nabytych. Obecne przykład Węgier, a wcześniej chociażby Serbii i Czarnogóry oraz Rzeczypospolitej Polskiej wskazują, że państwa przy przeprojektowywaniu systemu ubezpieczeń społecznych powinny brać pod uwagę te uprawnienia jako prawa majątkowe chronione przez art. 1 Protokołu nr 1 do EKPCz.

Na dzień dzisiejszy podobna sprawa rozstrzygana jest przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. W dniu 11 stycznia 2012 r. kancelaria ETPCz zdecydowała się podjąć zdecydowane kroki przeciwko temu krajowi, jako że od grudnia 2011 r. wpłynęło ponad 8.000 skarg indywidualnych przeciwko Węgrom. Dotyczą one przede wszystkim zmian w systemie wcześniejszych emerytur służb mundurowych¹⁵. Zarzuty w tych sprawach wszędzie są identyczne- świadczenia, które jak dotąd były zwolnione, zostały ustawą z 2011 r. obłożone 16% podatkiem dochodowym. Skarżący uważają, że w ten sposób rząd Węgier narusza ich prawa majątkowe chronione przez art. 1 Protokołu nr 1 do EKPCz oraz nierówno traktują grupę skarżących w relacji do pozostałych grup emerytalnych. ETPCz zapowiada, że co najmniej jedna sprawa zostanie rozpoznana jako priorytetowa i wiodąca- reszta podzieli los pozostałych. Poziom formalizacji upodabnia sprawę do tzw. *class actions*¹⁶. W części doktryny stwierdzono, że jest to jednak niesłuszne z kilku względów. Po pierwsze znaczący poziom mobilizacji oznacza swoiste nieposłuszeństwo obywatelskie, które odróżnia się od klasycznego przez świadome naruszanie przepisów prawa, oraz jest próbą zwróceniu uwagi poza granicami Węgier na

¹⁵ O sytuacji na Węgrzech por. *DRAFT REPORT on the situation of fundamental rights: standards and practices in Hungary (pursuant to the European Parliament resolution of 16 February 2012) (2012/2130(INI))*

¹⁶ W zakresie tzw. *class action* por. L. R. Helfer, *Redesigning the European Court of Human Rights: Embeddedness as a Deep Structural Principle of the European Human Rights Regime*, "European Journal of International Law", Vol. 19, 2008, s. 125.

zagadnienia reform¹⁷. Tak znacząca ilość spraw zagranicznych z pewnością wpłynie na przebieg reform w kraju.

Mając na względzie przychylną jednostkom postawę sędziów można oczekiwać, że rozstrzygnięcie będzie po myśli skarżących. Dlatego projektując reformę emerytalną na Ukrainie należy mieć na względzie nie tylko w/w sprawę, ale i precedensowe orzeczenia zapadłe już w Europejskim Trybunale Praw Człowieka, które dotyczyły przedmiotowego zagadnienia.

Lakićević i inni przeciwko Serbii i Czarnogórze.

W literaturze podnosi się, że znamienym dla ochrony nabytych praw emerytalno-rentowych było orzeczenie Lakićević i inni przeciwko Serbii i Czarnogórze¹⁸. Stan faktyczny był relatywnie prosty i można go scharakteryzować w sposób następujący: skarżącymi były osoby urodzone w 1947, 1937, 1924 i 1944 r., które zamknięciu swoich kancelarii prawnych i przejściu na emerytury lub renty, postanowili powrócić do czynnego wykonywania zawodu. Jedynie w części decyzji o przyznaniu świadczeń organ emerytalno-rentowy zastrzegł możliwość wykonywania pracy w niepełnym wymiarze.

W roku 2003 r. uchwalono nowelizację ustawy, na podstawie której skarżącym przyznano świadczenia. Nowelizacja zakładała wstrzymanie wypłacania świadczeń wraz z momentem podjęcia pracy przez uprawnionego do renty lub emerytury. W związku z powyższym organ rentowy wystąpił do skarżących o zwrócenie wypłaconych świadczeń od chwili wejścia w życie nowych przepisów. Znamienny w sprawie był fakt, że postępowanie odwoławcze trwało długo, co powodowało, że kwota do zwrotu okazała się wysoka a sprawa zakończyła się dla skarżących niepowodzeniem- tj. nie udało się im wzruszyć decyzji organu rentowo-emerytalnego. W związku z

¹⁷ Zagadnienie to obecne jest również w starszej literaturze. M. Keeton, *Morality of Civil Disobedience*, "Tex. L. Rev.", vol. 43, 1964-1965, s. 507.

¹⁸ Skargi nr 27458/06, 37205/06, 37207/06 i 33604/07.

powyższym skarżący zwrócili się do ETPCz o zbadanie sprawy. Skargi zawierały zarzuty naruszenia art. 6 i art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji. Trybunał w swoim rozstrzygnięciu stwierdził naruszenie praw majątkowych przez Serbię podkreślając, że: *każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego.*

Powyższe postanowienia nie będą jednak w żaden sposób naruszać prawa państwa do stosowania takich ustaw, jakie uzna za konieczne do uregulowania sposobu korzystania z własności zgodnie z interesem powszechnym lub w celu zabezpieczenia uiszczania podatków bądź innych należności lub kar pieniężnych.

Znamiennie jest stwierdzenie Trybunału, że zasady leżące u podstaw art. 1 Protokołu nr 1 znajdują zastosowanie w stosunku do rent i emerytur, bowiem prawo do emerytury lub renty stanowi prawo majątkowe w rozumieniu art. 1 Protokołu nr 1. Jednakże naruszenie Konwencyjnego prawa majątkowego nie zostało, w opinii Trybunału, należycie uzasadnione. Zawieszenie świadczeń z praw nabytych przez skarżących nie wynikało z okoliczności leżącej po ich stronie, lecz ze zmiany przepisów, które nie brały pod uwagę np. wielkości dochodów osiągniętych przez skarżących. Trybunał uznał, że o ile częściowe zredukowanie wysokości wypłacanego świadczenia znajduje uzasadnienie, o tyle zupełne zawieszenie wypłacania świadczeń należy uznać za nieproporcjonalne.

Z tego względu ETPCz orzekł o naruszeniu przez Serbię i Czarnogórę art. 1 Protokołu nr 1. Przywołany wyrok jest ciekawy pod kątem planowanej na Ukrainie reformy emerytalnej i konieczności zachowania odpowiedniego poziomu ochrony prawnej przy regulowaniu statusu osób z nabytym prawem do renty lub emerytury.

Dla ochrony nabytych praw emerytalno –rentowych szczególnie doniosłym był 2 października 2012 r. bowiem Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał tego dnia 10 wyroków stwierdzających naruszenie przez Polskę art. 1 Protokołu nr 1 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w zakresie ochrony praw emerytalno-rentowych. Zgodnie ze stanowiskiem ETPC państwowym przysługuje szeroki margines oceny w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, dlatego wyłącznie istotne naruszenia prowadzą do naruszeń Konwencji. Wyroki Trybunału oparto na podobnych okolicznościach faktycznych, tj. odebraniu przez ZUS prawa do wcześniejszej emerytury dla osób wychowujących dzieci wymagające stałej opieki, przyznanego pod wpływem błędu organu, który był niewywołany działaniem świadczeniobiorcy.

Precedensowe było orzeczenie z dnia 15 września 2009 r. w sprawie Moskal przeciwko Polsce¹⁹ wydane w następującym stanie faktycznym. W 2001 r. p. Moskal złożyła wniosek o przyznanie jej wcześniejszej emerytury dla pracowników wychowujących dzieci wymagające stałej opieki (tzw. emerytura EWK). Zasady jej przyznawania regulowało Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 15 maja 1989 w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki²⁰. Skarżąca razem z innymi dokumentami niezbędnymi do przyznania emerytury przedstawiła także zaświadczenie lekarskie stwierdzające, że jej siedmioletni syn od wczesnego dzieciństwa cierpi na poważne schorzenia płucne. ZUS w wydanej decyzji przyznał kobiecie wcześniejszą emeryturę, zawieszając jednocześnie jej wypłacanie dopóki kobieta nie zrezygnuje z dotychczasowej pracy, co też skarżąca szybko uczyniła. W wyniku tego już 10 miesiącach ZUS, na podstawie art. 114 ust. 1a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i

¹⁹ Skarga nr 10373/05.

²⁰ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 15 maja 1989 w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki.* Dz. U. nr 28 poz. 149.

rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych²¹, wznowił postępowanie dotyczące przyznania skarżącej prawa do emerytury. W wyniku postępowania Zakład stwierdził, że stan zdrowia syna nie uzasadniał przyznania jej prawa do wcześniejszej emerytury, w związku z czym ZUS wydał więc decyzję wstrzymującą wypłatę świadczenia i uchylającą poprzednią decyzję o przyznaniu wcześniejszej emerytury. Sądy krajowe podzieliły opinię ZUS.

W swoim orzeczeniu ETPC uznał, że nie dochowano zasady proporcjonalności, która jest rozumiana jako równowaga pomiędzy ochroną interesu społecznego, a ochroną praw i wolności gwarantowanych w Konwencji.

Zdaniem ETPCz dokonując oceny respektowania zasady proporcjonalności należy wziąć pod uwagę wiele okoliczności. Po pierwsze, prawo majątkowe skarżącej powstało z chwilą przyznania jej przez organ emerytalny prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie dokumentów złożonych przez nią w dobrej wierze i bez wątpienia wywarło wpływ na sytuację skarżącej oraz jej rodziny - przede wszystkim chodzi o rezygnację z pracy. Po drugie, czas który minął od przyznania prawa do świadczenia do uświadomienia sobie przez ZUS błędu był relatywnie długi, a z drugiej strony zaraz po ujawnieniu pomyłki wydano szybko i z natychmiastowym skutkiem decyzję o zaprzestaniu świadczenia. Odwołując się do zasady dobrego rządzenia²², w której sformułowano nakaz, by władze publiczne działały z największą skrupulatnością, zwłaszcza wtedy, gdy zajmują się sprawami o „życiowym” znaczeniu, takimi jak świadczenia społeczne i inne prawa majątkowe. ETPCz uznał, że władze nie podołały wy wpływającemu z powyższej

²¹ Przepis był krytykowany w doktrynie, zob. np. J. Kuźniar, *Ponowne ustalenie prawa do świadczeń emerytalno-rentowych*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 6/2004, p. 29;

²² (por. § 20 wyroku w sprawie Beyeler przeciwko Włochom, z dn. 5 stycznia 2000 r., skarga nr 33202/96)

zasady obowiązkowi procedowania szybko, spójnie i w adekwatnie²³. Organ emerytalny popełnił błąd wyłącznie z własnej winy, bez jakiegokolwiek udziału osób trzecich, dlatego zasadę proporcjonalności należy interpretować szczególnie restrykcyjnie. Trybunał zauważył, że p. Moskał została praktycznie z dnia na dzień całkowicie pozbawiona wcześniejszej emerytury stanowiącej jej wyłączne źródło dochodu, a biorąc pod uwagę sytuację ekonomiczną kraju, a szczególnie Podkarpacia gdzie zamieszkiwała, oraz wiek skarżącej – mogła mieć poważne trudności ze znalezieniem nowej pracy po rezygnacji z poprzedniej. Mając powyższe na uwadze, Trybunał uznał, że doszło do naruszenia art. 1 Protokołu 1 do EKPC.

W komentarzach do wyroku zauważano, że prawo do emerytury stanowi w istocie „własność” (prawo majątkowe) w rozumieniu tego przepisu, a w konsekwencji do pozbawienia tego prawa mają zastosowanie wynikające z niego ograniczenia²⁴. ETPCz zajmuje się naruszeniem praw człowieka przez „władze” kraju, z którego pochodzi skarżący, bez szczegółowego rozróżniania, która z władz i w jaki sposób, jakim konkretnym zachowaniem te prawa naruszyła. Na stwierdzenie nieprawidłowości w tym obszarze często pozwalają okoliczności faktyczne sprawy. Większe problem powstaje w sytuacji gdy zawodzi konstrukcja systemu zabezpieczenia emerytalno-rentowego lub niektóre jego części. Na ową konstrukcję składają się różne fragmenty systemu prawnego np. błędy ustawodawcy, luki w prawie, niewłaściwe stosowanie prawa - skądinąd gwarantującego przyzwoity sposób ochrony praw człowieka - albo (i) powierzchowne działania sądów, nie tylko niepoprawiających tego, co da się poprawić interpretacją prawa, lecz także popełniających błędy.

²³ Znany też jako tzw. fair balance w orzecznictwie ETPCz, w szczególności por. M. Cousins, *Equal treatment and objective justification under the European Convention on Human Rights in the light of Humphreys and Burnip*, (2013) 20 J.S.S.L., Issue 1, s. 22.

²⁴ Por. M. Jackowski, *Glosa do wyroku z 15 IX 2009 w sprawie Moskał v. Polska skarga nr 10373/05*, „PiP” nr 7/2010, s. 115.

Następstwem takiego orzeczenia w multicytrycznym systemie europejskim powinno być „przejęcie pałeczki” przez władze krajowe i doprowadzenie do efektywnego usunięcia błędów systemowych, które legły u podstaw naruszenia prawa nabytych, a więc naprawy mechanizmu prawnego: poprawy jakości przepisów, sposobu ich stosowania, uwrażliwienia osób i instytucji mających decydujący wpływ na kształt i funkcjonowanie systemu zabezpieczenia społecznego. Należy zatem zapewnić „przełożenie” wyroku ETPCz na poprawę działalności władz krajowych. To „przełożenie” wymaga analizy wyroku ETPCz, aby stwierdzić, co w mechanizmie – traktowanym holistycznie – zawiodło. Organy, których działalność składa się na źle funkcjonujący mechanizm, nie mają ani interesu, ani czasem możliwości przeprowadzenia takiej analizy²⁵. Problemem jest brak instytucji, która byłaby odpowiedzialna za „rozpisanie” wyroku strasburskiego²⁶. Dodatkowo zauważono, że do pewnego stopnia pod znakiem zapytania stawia nie tylko unormowanie zawarte w art. 114a ustawy o emeryturach i rentach Funduszu Ubezpieczeń Społecznych ale także zastanowić się również nad prawidłowością unormowania jej art. 114²⁷.

Już po wydaniu omówionego wyroku przez ETPC, a dokładnie – 10 lutego 2011 r. Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpiła z wnioskiem o kontrolę zgodności art. 114 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z art. 2 oraz art. 67 ust. 1 Konstytucji RP. Kontrowersyjny przepis należy interpretować przez pryzmat art. 114 ust. 1 ustawy emerytalno-rentowej, stosownie do którego prawo do świadczeń lub ich wysokość ulega ponownemu ustaleniu na wniosek

²⁵ Zob. E. Łętowska, *Czekając na Godota, czyli jak wykonywać wyroki ETPCz (uwagi na tle sprawy Moskal v. Polska)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2/2011.

²⁶ M. Ziółkowski, *Obowiązek przestrzegania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w świetle art. 46 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz rezolucji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z 26 stycznia 2011 r. 1787 (2011)* [w:] *Wykonywanie wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przez Sejm*, BAS. Warszawa, s. 23.

²⁷ W. Sanetra, *Stanowienie i stosowanie prawa z zakresu ubezpieczeń społecznych*, [dostęp: 2013.10.12] http://www.zus.pl/files/prof_W_Sanetra.pdf

osoby zainteresowanej lub z urzędu, jeżeli po uprawomocnieniu się decyzji w sprawie świadczeń zostaną przedłożone nowe dowody lub ujawniono okoliczności istniejące przed wydaniem tej decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń lub na ich wysokość. Art. 114 ust. 1a stanowił natomiast, że przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio, jeżeli po uprawomocnieniu się decyzji okaże się, że przedłożone dowody nie dawały podstaw do ustalenia prawa do emerytury lub renty albo ich wysokości. To właśnie ta regulacja zapewniała organom emerytalno-rentowym możliwość niczym nieograniczonej korekty własnych błędów, nawet w sytuacji gdy świadczeniobiorca w żaden sposób nie przyczynił się do pomyłki i niezależnie od długości czasu pobierania świadczenia. Wyrokiem z 28 lutego 2011 r. (sygn. K 5/11) Trybunał Konstytucyjny uznał, że kontrolowany przepis jest niezgodny z Konstytucją. Rozpatrując sprawę, TK przypomniał, że państwo musi mieć możliwości wzruszania trwałości decyzji niezgodnych z prawem, gdyż w przeciwnym wypadku dojdzie do naruszenia zasad sprawiedliwości i równości, mogłyby również zostać zagrożone interesy majątkowych państwa. Z drugiej jednakże strony, ochrona prawomocności decyzji i orzeczeń znajduje swoje uzasadnienie w art. 7 Konstytucji. Niezbędne jest więc ustanowienie pewnych granic, poza którymi wzruszenie decyzji byłoby niedopuszczalne. Trwałość decyzji organów władzy publicznej nie może być bowiem pozorna. Trybunał Konstytucyjny zauważył, że w demokratycznym państwie prawnym poczucie bezpieczeństwa prawnego obywateli jest wartością fundamentalną. W omawianej sytuacji doszło do całkowitego zanegowania pewności prawa, gdyż prawomocność decyzji była w świetle uchylonego przepisu jedynie iluzoryczna. Regulacja nie brała pod uwagę, że decyzja stwierdzająca nabycie prawa do świadczeń kształtuje sytuację świadczeniobiorcy, który kierując się zaufaniem do organu wydającego decyzję podejmuje bardzo ważne decyzje życiowe. Zdaniem Trybunału, właśnie tu tkwi „pułapka” zastawiona na obywatela: z jednej strony

stwarza mu się iluzję, iż decyzja przyznająca prawo do świadczenia jest prawomocna i może na jej podstawie budować pewne plany, z drugiej zaś obciąża się go wszelkimi negatywnymi konsekwencjami błędu organów państwa, zwalniając tym samym z tychże konsekwencji te drugie. Trybunał podkreślił, że prawomocność decyzji z istoty swej zakłada ograniczenia wzruszalności, tymczasem art. 114 ust. 1a ustawy nie przewidywał żadnych ograniczeń tego rodzaju, co musiało zostać uznane za rażące naruszenie Konstytucji.

Warto w tym miejscu zauważyć, że omówione wyżej 10 wyroków ETPC z 2 października 2012 r. dotyczyło problemów bardzo zbliżonych do sprawy Moskal²⁸. We wszystkich tych orzeczeniach podstawę do wniesienia skargi dało odebranie świadczenia przez ZUS na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, nie zaś art. 114 ust. 1a, co oznacza, że motywem odebrania świadczenia nie był jedynie błąd organu, lecz przedłożenie nowych dowodów lub ujawnienie okoliczności istniejących przed wydaniem decyzji mających wpływ na prawo do świadczeń. Bezpośrednią przyczyną wznowienia postępowania i w konsekwencji odebrania świadczenia we wszystkich sprawach było kolejne orzeczenia orzecznika ZUS, wydanych w około jednego roku po przyznaniu prawa do świadczenia, orzeczenia, stosownie do którego dziecko skarżącego (skarżącej) nie jest i nigdy nie było chore na schorzenie uprawniające rodzica do emerytury EWK.

Meritum skargi, opierało się one praktycznie na takich identycznych samych argumentach, co w sprawie Moskal przeciwko Polsce. ETPC stwierdził, że naruszono zasadę proporcjonalności, gdyż między przyznaniem, a

²⁸ Kowal przeciwko Polsce, skarga nr 21913/05; Antoni Lewandowski przeciwko Polsce, skarga nr 38459/03; Czaja przeciwko Polsce, skarga nr 5744/05; Helena Trznadel przeciwko Polsce, skarga nr 5970/05; Lasota przeciwko Polsce, skarga nr 6762/04; Płackowska przeciwko Polsce, skarga nr 15435/04; Kura przeciwko Polsce, skarga nr 17318/04; Rusin przeciwko Polsce, skarga nr 25360/04; Kapel przeciwko Polsce, skarga nr 16519/05 ; Kluska przeciwko Polsce, skarga nr 33384/04.

odebraniem prawa do wcześniejszej emerytury upłynęło zbyt wiele czasu, odebranie prawa do świadczenia równało się z pozbawieniem skarżącego głównego źródła dochodu, działanie organów państwa naruszało zasadę dobrego rządzenia.

Orzeczenie to odbiło się szerokim echem w Polsce. Trybunał Konstytucyjny wypowiadał się w swoim orzecznictwie o prawie państwa do weryfikacji błędnych decyzji, nawet wynikających z zaniedbań organów rentowych²⁹.

W literaturze przedmiotu A. Bodnar i B. Grabowska w glosie do orzeczenia Moskal p. Polsce zauważyli, że jednym z etapów wykonania wyroku w sprawie Moskal powinno być: „stworzenie skutecznych mechanizmów instytucjonalnych, które będą pełnić funkcję informacyjno-edukacyjną w stosunku do podmiotów, których dotyczy dane orzeczenie ETPC, a których działanie może potencjalnie doprowadzić do analogicznych naruszeń. W niniejszej sprawie ZUS powinien być żywo zainteresowany przede wszystkim rozpowszechnieniem wśród swoich urzędników standardów konstytucyjnych i strasburskich dotyczących dobrej administracji (...), po drugie – wyeliminowaniem przyczyn naruszających te standardy”³⁰.

Podsumowanie

Przyjęty ponad 50 lat temu system państwa opiekuńczego stanowi, w związku z wydłużającą się długością życia coraz większy problem dla państw. Każde państwo posiada swoją osobliwość- na Ukrainie jest to duża ilość weteranów II wojny światowej oraz „dzieci Czarnobyla”. Projektując reformę, należy mieć na względzie orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Kolejne państwa starając się przeprowadzać reformy powinny mieć

²⁹ Wyrok z dnia 28 Lutego 2012 R. Sygn. Akt K 5/11.

³⁰ A. Bodnar, B. Grabowska, „Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Moskal przeciwko Polsce”, *Praca i Zabezpieczenie Społeczne* 6/2010, s. 32.

na względzie, że nabyte prawa emerytalno- rentowe stanowią prawo majątkowe chronione przez europejski system ochrony praw człowieka.

Piśmiennictwo

Akty prawne:

Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych Dz. U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 z późn. zm.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 15 maja 1989 w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki Dz. U. Nr 28, poz. 149.

Orzecznictwo:

Wyrok TK z dnia 28 lutego 2012 r. Sygn. Akt K 5/11;

Kowal przeciwko Polsce, skarga nr 21913/05; Antoni Lewandowski przeciwko Polsce, skarga nr 38459/03; Czaja przeciwko Polsce, skarga nr 5744/05; Helena Trznadel przeciwko Polsce, skarga nr 5970/05; Lasota przeciwko Polsce, skarga nr 6762/04; Płaczkowska przeciwko Polsce, skarga nr 15435/04; Kura przeciwko Polsce, skarga nr 17318/04; Rusin przeciwko Polsce, skarga nr 25360/04; Kapel przeciwko Polsce, skarga nr 16519/05 ; Kluska przeciwko Polsce, skarga nr 33384/04.

Wyrok w sprawie Beyeler przeciwko Włochom, z dn. 5 stycznia 2000 r., skarga nr 33202/96)

Skargi nr 27458/06, 37205/06, 37207/06 i 33604/07.

Skarga nr 10373/05.

Publikacje zwarte:

1. Bodnar A., B. Grabowska, *Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Moskal przeciwko Polsce*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 6/2010, s. 32.
2. Cousins M., *Equal treatment and objective justification under the European Convention on Human Rights in the light of Humphreys and Burnip*, (2013) 20 J.S.S.L., Issue 1, s. 22.
3. Helfer L. R., *Redesigning the European Court of Human Rights: Embeddedness as a Deep Structural Principle of the European Human Rights Regime*, “European Journal of International Law”, Vol. 19, 2008, s. 125.
4. Jackowski M., *Glosa do wyroku z 15 IX 2009 w sprawie Moskal v. Polska, skarga nr 10373/05*, PiP nr 7/2010, s. 115.
5. Keeton M., *Morality of Civil Disobedience*, “Tex. L. Rev.”, vol. 43, 1964-1965, s. 507.
6. Kuźniar J., *Ponowne ustalenie prawa do świadczeń emerytalno-rentowych*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 6/2004, s. 29.

7. Łętowska E., *Czekając na Godota, czyli jak wykonywać wyroki ETPCz (uwagi na tle sprawy Moskal v. Polska)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2/2011.
8. Sanetra W., *Stanowienie i stosowanie prawa z zakresu ubezpieczeń społecznych*, dostępny: http://www.zus.pl/files/prof_W_Sanetra.pdf
9. Ziółkowski M., *Obowiązek przestrzegania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w świetle art. 46 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz rezolucji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z 26 stycznia 2011 r. 1787 (2011)* [w:] *Wykonywanie wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przez Sejm*, BAS. Warszawa, s. 23

Inne:

DRAFT REPORT on the situation of fundamental rights: standards and practices in Hungary (pursuant to the European Parliament resolution of 16 February 2012) (2012/2130(INI))

